

Motion till riksdagen 2009/10:C276

av **Egon Frid m.fl. (v)**

Konsumentpolitik och överskuldssattas situation

1 Innehållsförteckning

2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Inledning	5
4	Hemmet är ingen marknadsplats	5
4.1	Begränsa direktreklamen	6
4.2	Telefonförsäljning och marknadsföring	6
5	Reklam riktad till barn	7
6	Könsdiskriminerande reklam	8
6.1	Förbjud könsdiskriminerande reklam	10
6.2	Ytterligare åtgärder mot ”könsdiskriminerande” reklam	11
7	Konsumentvägledning	12
7.1	Konsumentvägledare till kommunerna	12
7.2	Kilen	13
8	Livsvillkoren för överskuldssatta människor	13
8.1	Sms-lån och kreditprövning	15
8.2	Absolut preskriptionstid	16
8.3	Prövning om en fordran är preskriberad	17
8.4	Räntetak	17
8.5	Betalningsanmärkningar	18
8.6	Utsökningsbalken	18
8.7	Förenklat utmätningsförfarande för bostad	19
8.8	Förbehållsbeloppet vid utmätning	19
8.9	Barn som växer upp i fattigdom	20
8.10	Föräldrars förmynderskap	20
8.11	Stopp för skuldsättning av barn	21
8.12	Saneringslån och sociala lån	23
8.13	Inkassobolagens verksamhet	24
8.14	Rätt till boende trots betalningsanmärkning	24

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tillsätta en utredning i syfte att se över möjligheterna att begränsa direktreklamen.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tillsätta en utredning av marknadsföringslagen i syfte att hindra oseriösa försäljningsmetoder.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utreda möjligheten att införa en regel i marknadsföringslagen som ålägger näringsidkare att beakta barns allmänna utsatthet i kommersiella sammanhang.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör ge en lämplig myndighet i uppdrag att fortlöpande följa upp reklam som riktar sig till barn samt att övervaka att lagar och riktlinjer följs vid marknadsföring som riktar sig till barn.
5. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagstiftning om förbud mot könsdiskriminerande reklam, i enlighet med utredningens förslag i SOU 2008:5 Könsdiskriminerande reklam – kränkande utformning av kommersiella meddelanden.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att uppdra åt Konsumentombudsmannen att göra en kartläggning av den könsdiskriminerande reklamens utveckling och omfattning samt utforma råd och sprida information om könsdiskriminerande reklam.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att uppdra åt Skolverket och Högskoleverket att göra en översyn och utvärdering av utbildning i mediekritisk kompetens samt att om behov finns arbeta för en utbildning i denna fråga.¹
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Regeringskansliet vid beredningen av betänkandet SOU 2002:30 Märkvärdig jämställdhet bör beakta möjligheten till en jämställdhets- eller kvalitetsmärkning som tar sikte på att begränsa könsdiskriminerande reklam.
9. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagstiftning som innebär att kommunerna blir skyldiga att tillhandahålla konsumentvägledare.
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att Kilens verksamhet ska införlivas i Konsumentverket.
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen snarast bör lägga fram förslag till lagändring som innebär att sms-lån och andra snabb lån förbjuds samt att kreditprövning ska göras för alla lån.
12. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagändring enligt vad som anförs i motionen om att en absolut preskriptionstid för civilrättsliga fordringar gentemot privatpersoner bör införas.

Fel! Okänt namn på

13. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagändring enligt vad som anförs i motionen om att kronofogden självmant ska kunna pröva frågan om en fordran som omfattas av en ansökan om verkställighet är preskriberad.
14. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagändring enligt vad som anförs i motionen om att ett tak för högsta tillåtna räntesats när det gäller konsumtionskrediter bör införas.
15. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör lägga fram förslag till lagändring så att betalningsanmärkningar för privatpersoner ska kvarstå i ett år i stället för tre år samt att det blir lättare att radera betalningsanmärkningar som registrerats felaktigt i Upplysningscentralens register.²
16. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att göra en översyn av utskningsbalken.
17. Riksdagen begär att regeringen lägger fram förslag till lagändring som innebär att de lagändringar som genomfördes genom regeringens proposition 2006/07:34 Förenklat utmätningsförfarande förändras i enlighet med motionen.
18. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att göra en översyn av förbehållsbeloppet och återkomma till riksdagen med lagförslag som innebär att beloppet höjs.
19. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att ta initiativ till att specificera vilka kostnader som ska anses ingå i normalbeloppet.
20. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tillsätta en utredning i syfte att ta reda på hur många barn som växer upp med föräldrar som är föremål för utmätning och föreslå åtgärder för att förbättra livssituationen för dessa barn.³
21. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att ge kronofogden i uppgift att i sin statistik alltid redovisa antalet barn som lever med föräldrar som är föremål för utmätning.⁴
22. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att utvärdera hur åtgärderna i proposition 2007/08:150 Förmyndarskapsrättsliga frågor har inverkat på barns skuldsättning och om det är nödvändigt att vidta ytterligare åtgärder för att förhindra barns skuldsättning.
23. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagändring, i enlighet med utredningen SOU 2004:112 Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna, med skadeståndsansvar för kommunen.
24. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagändring som tydliggör att det är föräldrarna som har det fulla ansvaret för sina barn och därmed det fulla ansvaret för barnens utgifter.

Fel! Okänt namn på

25. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör ta upp förhandlingar med Sveriges Kommuner och Landsting i syfte att alla kommuner, landsting och regioner avskriver skulder till barn för att förhindra att barn ärver skulder när de fyller 18 år.³
26. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tillsätta en utredning som ser över möjligheterna för ett statligt kreditinstitut att erbjuda sociala lån och som tar fram förslag till lagstiftning om ett statligt kreditinstitut som erbjuder saneringslån.²
27. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att tillsätta en utredning med uppdrag att göra en översyn av inkassobolagens verksamhet samt att lägga fram förslag till ändring i lagstiftningen i syfte att strama upp inkassoverksamheten.²
28. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagändring som omöjliggör för allmännyttiga bostadsföretag att neka människor hyreskontrakt på grund av betalningsanmärkningar som inte är hänförliga till en hyresskuld som den sökande har till företaget.

¹ Yrkande 7 hänvisat till UbU.

² Yrkandena 15, 26 och 27 hänvisade till FiU.

³ Yrkandena 20 och 25 hänvisade till SoU.

Fel! Okänt namn på

⁴ Yrkande 21 hänvisat till SkU.

Fel! Okänt namn på

3 Inledning

Regeringen har rivit upp den tidigare handlingsplanen för konsumentpolitik som riksdagen fastställde i juni 2006. Tidigare var konsumentpolitikens mål ”Trygga konsumenter som handlar hållbart”. Det nya målet är ”Konsumenterna har makt och möjlighet att göra aktiva val”.

Det gamla målets delmål handlade om att konsumentskyddet ska vara på hög nivå och tillgängligt för alla, att medvetna och kunniga konsumenter hushållar med egna och gemensamma resurser samt att producenter och övriga näringsidkare tar sitt ansvar gentemot konsumenterna. Det nya målets delmål preciserar endast att konsumentskyddet ska vara på hög nivå samt att den information som konsumenterna behöver är lättillgänglig och tillförlitlig. Regeringens ändring av det konsumentpolitiska målet innebär att producenternas och näringslivet ansvar minskar på bekostnad av konsumenterna som ska ta ännu större ansvar. Vidare är det djupt beklagligt att regeringen tagit bort hållbar konsumtion från målet, då frågan om hållbar konsumtion är en avgörande faktor för att nå flera miljö kvalitetsmål.

Vänsterpartiet anser att människor i första hand inte är konsumenter som jagar efter största möjliga profit, utan vi är framför allt människor som vill leva ett gott liv. Vi anser att konsumentpolitiken ska formuleras efter denna insikt. Människor ska känna sig trygga och ha tillgång till konsumentvägledning. Hemmet är ingen marknadsplats, i stället ska konsumtionsfrid i hemmet eftersträvas. Reklam som är könsdiskriminerande ska förbjudas. Vi vill stoppa sms-lån som leder till att många, inte minst unga, överskuldätter sig. De som väl råkat bli överskuldatta behöver få bättre livsvillkor. Hållbar utveckling ska vara en målsättning inom konsumentpolitiken.

Vänsterpartiet begär att riksdagen avslår mål för politikområdet Konsumentpolitik och i stället inför ett nytt mål. Det nya målet föreslås vara: ”Trygga konsumenter som handlar hållbart”. (Se även vår motion Utgiftsområde 18, 2009/10:C374.)

4 Hemmet är ingen marknadsplats

Vänsterpartiet presenterar här nedan ett antal förslag som syftar till att ge alla som vill möjlighet till konsumtionsfrid i sitt hem.

En mycket avancerad vetenskap används för att få människor att konsumera så mycket som möjligt. Dagligen översköls vi av reklam där vi uppmanas att konsumera mer av företagsprodukter och tjänster. Marknadsföringen är ofta mycket aggressiv och vänder sig inte sällan till grupper av konsumenter som redan är ekonomiskt utsatta genom att uppmana till dyra kreditköp och skapar på så sätt ohållbara skuldfällor. Som om det inte vore nog att vi i

den offentliga miljön ständigt utsätts för dessa påtryckningar så får vi även s.k. direktreklam levererad rakt in i våra hem.

Det handlar om reklamblad, gratistidningar med annonser som stoppas ned i våra brevlådor, dörrförsäljare som knackar på våra dörrar och om telefonförsäljare som ringer på våra telefoner. Vi tillåts inte vara medvetna konsumenter, som själva kan bestämma över våra tillgångar, val och inköp i lugn och ro.

Visserligen har den nya distans- och hemförsäljningslag som trädde i kraft år 2005 medfört att konsumenternas möjlighet att hävda t.ex. sin ångerrätt vid denna typ av avtal stärkts. Vidare finns det s.k. NIX-registret där privatpersoner kan anmäla att de inte önskar ta emot telefonsamtal i marknadsföringsyfte. Vänsterpartiet anser dock att dessa åtgärder är långtifrån tillräckliga när det gäller att komma åt problemet med oönskad reklam i våra hem.

Till exempel så använder många företag direktreklam och direktadresserad personlig reklam till personer med olika former av funktionshinder, vilket får dem att tro att det är ett personligt brev till dem som de är personligt ansvariga för att fylla i och underteckna. Denna aggressiva och effektiva försäljning in i våra hem har kraftigt ökat sedan marketingföretag ringer och bjuder ut varor i våra hem. Gränsen för den nytta som reklam har och har haft är för länge sedan passerad. Samhället har som det är i dag inget att sätta emot denna utveckling.

4.1 Begränsa direktreklamen

Vi borde rimligtvis ha möjlighet att själva välja om vi vill ta emot reklambudskap i vårt eget hem eller om vi vill att konsumtionsfrid ska råda. Naturligtvis handlar inte vårt förslag om att införa ett totalt reklamstopp. Företag måste ha möjlighet att marknadsföra sig och informera om sina varor och tjänster, vilket ger konsumenter rätten och möjligheten till en god marknadsöversikt. Beställd reklam och/eller konsumentupplysning bör därför få förekomma men konsumenternas ställning och rätt i samhället bör stärkas.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning i syfte att se över möjligheterna att begränsa direktreklamen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

4.2 Telefonförsäljning och marknadsföring

Dagens telefonförsäljning och telefonmarknadsföring skapar ofta oklarheter för konsumenter. Många konsumenter har svårt att förstå villkoren för köpeavtal som sluts vid telefonförsäljning. Det beror på brister i informationen från försäljaren och att avtalet ofta ingås snabbt. Vidare förekommer det att mindre seriösa telemarketingföretag genom rena bluffmetoder lurar konsumenter att tro att de ingått bindande avtal. T.ex. har det hänt att företaget spelat in samtalet med konsumenten och sedan klippt ut relevanta avsnitt ur detta så att det av inspelningen verkar som om avtal slutits.

Fel! Okänt namn på

För att det inte ska råda några tvivel för konsumenten om ett avtal har ingåtts eller inte bör den del av samtalet, rimligtvis den avslutande delen, där avtal ingås spelas in i bevisssyfte. Vidare bör informationen om villkoren för avtalet framgå tydligt under samtalet.

För att stärka konsumenternas rätt och möjlighet att göra väl underbyggda val bör telemarketingföretag vara skyldiga att tillhandahålla en bemannad svarsfunktion dit konsumenterna kan vända sig med sina frågor. En presumtiv köpare bör rimligtvis ha möjlighet att ringa tillbaka till det företag hon eller han har blivit uppringd av för att få information om produkter och tjänster.

För närvarande är det endast möjligt att spärra telefonnummer till fasta abonnemang emot telefonsamtal i marknadsföringssyfte i det s.k. Nixregistret. Vidare förekommer det att mindre seriösa telemarketingföretag inte respekterar spärrar utan ringer till personer trots att de anmält sig till Nixregistret. Informationen om möjligheten att anmäla sig till Nix är inte tillräckligt lättillgänglig. Detta leder till att många personer tvingas ta emot telefonförsäljares samtal i sina hem mot sin vilja.

En möjlighet att komma till rätta med detta problem vore att införa ett omvänt Nixregister, d.v.s. att den person som vill ta emot direktreklam via telefon i sitt hem anmäler detta till registret. Konsumenten gör då ett aktivt val att bli uppringd i marknadsföringssyfte.

Enligt marknadsföringslagen är det inte tillåtet att skicka sms eller mms i marknadsföringssyfte till mobiltelefon utan att konsumenten först samtyckt till det. Trots detta ökar antalet anmälningar till Konsumentverket angående sms-reklam till konsumenter som inte godkänt det innan från 79 stycken anmälningar under perioden januari till juli 2008, till 270 under samma period 2009.¹ Anmälningar gäller även företag som tillhandahåller tjänster som ring-sig-naler eller spel som riktar sig till barn som beställer tjänsten i tron att den är gratis.

Därför behövs det en utredning av marknadsföringslagen i syfte att hindra oseriösa försäljningsmetoder. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

5 Reklam riktad till barn

Marknadsföring som vänder sig till barn blir allt aggressivare och mera omfattande. På olika sätt ”smygs” det in reklam för olika varor och tjänster riktade till barn. I sin marknadsföring till barn använder sig företag ofta av säljfrämjande åtgärder som utdelning av leksaker, gratiserbudanden, tidningsutskick, utfärdande av s.k. medlemskort och pysselaktiviteter.

Det är också allt vanligare att produkter marknadsförs i handeln och placeras i t.ex. varuhus på ett sådant sätt att barn och unga konsumenter ”lockas” till påverkan och köp. Även barns matvanor påverkas i hög grad av aggressiv

¹ DN 2009-08-13.

Fel! Okänt namn på

marknadsföring av snabbmat, godis, läsk och andra livsmedel med höga fett- och sockerhalter. Ofta har förpackningarna figurer och färgsättningar som riktar sig till barn. Reklamen i tv, i tidningar och på affischer ute på stan påverkar barns och ungdomars uppfattning av sitt utseende och skapar en orealistisk självbild för många barn och ungdomar. Inte sällan kan ökad konsumtion av de olika produkterna vara till nackdel för barnens psykiska och fysiska hälsa.

Även företag som riktar sig till barn med tjänster som ringsignaler eller spel till mobilen har blivit allt vanligare, enligt Konsumentverket² tjänster som ofta marknadsförs som gratis eller med en engångsavgift, men som fortsätter som en prenumeration och är svåra att ta sig ur. Att ingå avtal med barn är inte lagligt, men företagen menar att föräldrarna automatiskt godkänt avtalet om man tecknat mobilabonnemang och gett till sitt barn.

Visserligen förbjuder direktivet om otillbörliga affärsmetoder direkta köppremaningar som riktar sig till barn men enligt vår mening bör ytterligare åtgärder vidtas för att skydda barn från en alltför stark exponering. Vänsterpartiet anser att regelverket mot denna form av reklam bör förstärkas utan att det införs ett totalt förbud mot reklam riktad till barn. Regeringen bör utreda möjligheten att införa en regel i marknadsföringslagen som ålägger näringsidkare att beakta barns allmänna utsatthet i kommersiella sammanhang. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

Vi anser även att regeringen bör ge en lämplig myndighet i uppdrag att fortlöpande följa upp reklam som riktar sig till barn. Regeringen bör vidare verka för att lagstiftningen utvecklas så att företagen motiveras att ta större ansvar för att i sin marknadsföring uppmuntra barn till hälsosamma matvanor och att det sker en tydligare övervakning av att lagar och riktlinjer följs vid marknadsföringen till barn. Regeringen bör också, särskilt inom ramen för det internationella samarbetet, verka för att mötesplatser på Internet inför särskilda hälsopolicyer för reklam. Enligt vår uppfattning finns det dessutom anledning för regeringen att utreda om marknadsföringslagens bestämmelser om reklamidentifikation behöver förstärkas. Regeringen bör därför ge en lämplig myndighet i uppdrag att fortlöpande följa upp reklam som riktar sig till barn, samt övervaka att lagar och riktlinjer följs vid marknadsföring som riktar sig till barn. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

6 Kön diskriminerande reklam

Reklamen är ett medel som används i ett kommersiellt syfte för att påverka oss att konsumera. Även om reklamen har till huvudsyfte att öka efterfrågan på varor och tjänster så påverkar den också mottagarens medvetande när det gäller frågor som inte har något direkt samband med de utannonserade va-

² DN 2009-08-13.

Fel! Okänt namn på

rorna och tjänsterna. Reklamen skapar och upprätthåller stereotypa idealbilder av män och kvinnor. Bilderna är nästan utan undantag retuscherade, vilket leder till att de befäster ett skönhetsideal som inte existerar i verkligheten. Reklamen skapar och upprätthåller den heterosexuella normen. Könsdiskriminerande reklam påverkar förmodligen av människors identitet och motverkar samhällets jämställdhetssträvanden.

Sexualiseringen av det offentliga rummet ökar. De naturliga kroppsdelarna som skapas och upprätthålls av reklamen påverkar såväl tonårsflickor som pojkar negativt. Reklamen förmedlar också en könsstereotyp bild till barn och ungdomar. Vidare sänder könsdiskriminerande reklam en tydlig signal om att det är acceptabelt att behandla andra människor, i synnerhet kvinnor, som objekt som kan konsumeras. Att mode, musik, reklam och annat medieinnehåll influeras av ett pornografiskt bildspråk och pornografiska attribut försvårar jämställdhetsarbetet och legitimerar kvinnors underordning i samhället. Många kvinnor och män känner sig kränkta speciellt av framställningen av kvinnor som rena sexualobjekt. Objektiveringen som framför allt kvinnor utsätts för i kommersiella syften är därför på många sätt ett allvarligt samhällsproblem.

Könsdiskriminerande reklam brukar delas in i två huvudgrupper, kränkande reklam och schabloniserande reklam. Könsdiskriminerande reklam kan vara diskriminerande för såväl kvinnor som män. Med kränkande reklam avses i dessa sammanhang framställningar vars innehåll i egentlig mening diskriminerar det ena könet, dvs. reklam som förmedlar ett budskap som på ett eller annat sätt nedvärderar könet i fråga. Med schabloniserande reklam avses framställningar som återspeglar ett föråldrat könstänkande och därigenom motverkar strävanden mot jämlikhet mellan könen.

I Norge, Danmark, Finland och Island finns redan lagstiftning som är tillämplig på könsdiskriminerande reklam. Utformningen av lagstiftningen skiljer sig åt mellan de olika länderna. I korthet har man valt att införa regler mot könsdiskriminerande reklam i lagstiftning om marknadsföring, avtalsvillkor och jämställdhet eller så har man som i Finland genom praxis funnit att redan befintlig konsumentskyddslagstiftning är tillämplig.

Sverige har genom olika internationella konventioner åtagit sig att motverka könsdiskriminering. Dock är varken marknadsföringslagen eller diskrimineringslagstiftningen tillämplig på könsdiskriminerande reklam. Lagstiftaren har i stället överlåtit åt näringslivet att genom frivilliga åtgärder motverka den könsdiskriminerande reklamen. Vi anser att detta är beklagligt och vill framföra kritik mot hur Näringslivets etiska råd mot könsdiskriminerande reklam (ERK) har skött sitt uppdrag. ERK, samt Marknadsetiska Rådet, har sedan den 1 november 2008 ersatts av den branschfinansierade reklamombudsmannen. Det återstår att se om denna förändring ger konkreta resultat.

6.1 Förbjud könsdiskriminerande reklam

Frågan om könsdiskriminerande reklam har debatterats och utretts i flera omgångar sedan mitten av 1970-talet. Både lagutskottet och konstitutionsut-

skottet har i ett flertal betänkanden uttalat att ett förbud mot könsdiskriminerande reklam kräver ändringar i tryckfrihetsförordningen (TF) och yttrandefrihetsgrundlagen (YGL). Tryckfriheten har, som en del av yttrandefriheten, en särskilt stark ställning i Sverige. Att få tycka, tänka och förmedla tankar till andra är centralt i en demokrati. Yttrandefriheten innebär ett skydd för medborgarna mot ingripanden från statsmakternas sida. Men denna frihet kan, och får, inskränkas om den kränker andra värden eller friheter som också anses centrala i vårt samhälle. Enskilda eller allmänna intressen av olika slag kan väga tyngre.

I de olika utredningar som gjorts om könsdiskriminerande reklam har det huvudsakligen förekommit två utgångspunkter som lett till olika sätt att avväga intresset av tryckfriheten mot andra intressen.

Dels har innehållet i den tryckta skriften prövats mot syftet med tryckfriheten, vilket är att säkerställa ett fritt meningsutbyte och en allsidig upplysning. Om innehållet inte handlar om upplysning och meningsutbyte, har man inte ansett att den könsdiskriminerande reklamen skyddas av TF. Denna argumentation har använts beträffande kommersiell reklam i den del som reglerats i marknadsföringslagen (MFL), dvs. otillbörlig marknadsföring i förhållande till konsumenter och näringsidkare.

Dels har all tryckt skrift betraktats som skyddad av TF. Här är det alltså mediet i sig som är skyddat. Utifrån denna utgångspunkt har det krävts ett uttryckligt stöd i grundlagen för att könsdiskriminerande reklam ska kunna undantas. Exempel på undantag är reklam för alkohol och tobak och produktion och spridning av barnpornografi (Ds 1994:64 s. 82 ff.).

I januari 2008 kom utredningen SOU 2008:5 *Könsdiskriminerande reklam – kränkande utformning av kommersiella meddelanden*. Utredningen gör bedömningen att en lagreglering av den könsdiskriminerande reklamen bör ske. Det är reklamens utveckling och omfattning men framför allt dess art som kräver att könsdiskriminering i reklam motverkas.

Den mest effektiva åtgärden mot denna typ av reklam är ett lagreglerat förbud. Utredningen konstaterar att det faller utanför tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen att skydda en näringsidkares ekonomiska intressen. Alltså kan reklam i viss utsträckning regleras i vanlig lag. Enligt MFL kan efterhandsingripanden göras mot framställningar av s.k. utpräglat kommersiell natur som har rent kommersiella förhållanden till föremål. Enligt utredningen saknas det därför skäl att resonera annorlunda när det gäller den könsdiskriminerande reklamen.

Utredningen föreslår att lagen ska tillämpas på reklam i näringsverksamhet. Med reklam avses ett elektroniskt eller tryckt text-, bild- eller ljudmeddelande som är ägnat att främja ett kommersiellt syfte i näringsverksamheten. Enligt lagförslaget får reklam inte ha en könsdiskriminerande utformning. Med könsdiskriminerande utformning avser utredningen ”en skildring av

Fel! Okänt namn på

könsegenskaper eller -roller vilken allmänt sett uppfattas som kränkande för kvinnor eller män”³.

Utredningen konstaterar att någon entydig objektiv måttstock när det gäller vilken reklam som är könsdiskriminerande inte existerar. Att förslaget syftar till att främja jämställdhet mellan könen utifrån ett samhällsintresse bör få genomslagskraft vid bedömningen av reklamen. Föreställningen om den allmänna synen ska främst grundas på normer som på ett ansvarsfullt sätt verkar för att uppnå jämställdhet mellan könen.

Utredningen föreslår att Konsumentombudsmannen (KO) får i uppdrag att utöva tillsyn över att lagen följs. KO ska ensam vara behörig att väcka talan eller meddela föreläggande om förbud mot fortsatt användning av reklam som inte uppfyller lagens formkrav. Ett förbud ska vara förenat med vite. KO ska vara ensam behörig att föra talan om utdömmande av vite mot den som bryter mot ett förbud.

Regeringen har dock sagt nej till utredningens förslag med huvudargumentet att det skulle strida mot tryckfrihetsförordningen. Vänsterpartiet delar utredningens bedömning, vilket ovan redovisats, att det är förenligt med gällande grundlagar.

Vänsterpartiet menar att den könsdiskriminerande reklamen är ett allvarligt samhällsproblem som kräver kraftfulla åtgärder. Ett förbud är den enda möjligheten att sätta stopp för könsdiskriminerande reklam. Riksdagen bör begära att regeringen lägger fram förslag till lagstiftning om förbud mot könsdiskriminerande reklam, i enlighet med utredningens förslag. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

6.2 Ytterligare åtgärder mot ”könsdiskriminerande” reklam

Utredningen om könsdiskriminerande reklam ger ett flertal viktiga förslag som berör myndigheter. Enligt utredningen är det av stor vikt att en utpekad myndighet har ett uppdrag att arbeta med frågor avseende könsdiskriminerande reklam. Ett sätt att främja lika rättigheter och möjligheter för alla oavsett kön är att synliggöra förekomsten av diskriminering i reklam och vidta åtgärder för att motverka förekomst av densamma. Att ge en utpekad myndighet i uppdrag att arbeta mot könsdiskriminerande reklam ökar fokus på frågan. Konsumentombudsmannen föreslås göra en kartläggning av den könsdiskriminerande reklamens utveckling och omfattning samt utforma råd och sprida information om könsdiskriminerande reklam. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Skolan har en viktig uppgift i att lära elever att analysera, värdera och hantera massmediala budskap. Enligt utredningen är det önskvärt att undervisningen i mediekritisk kompetens blir mer omfattande än i dag. Därför föreslås

³ SOU 2008:5 Könsdiskriminerande reklam – kränkande utformning av kommersiella meddelanden, s. 186.

Skolverket och Högskoleverket göra en översyn och utvärdering avseende utbildning i mediekritisk kompetens samt om det anses behövas arbeta för en utbildningsutveckling i denna fråga. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Ett förslag för att få näringsidkare att aktivt arbeta med jämställdhet och könsaspekter vid marknadsföring är, enligt utredningen, att få jämställdhetsmärka produkter eller tjänster. Med en jämställdhets- eller kvalitetsmärkning kan näringsidkaren förbättra sitt anseende. Regeringskansliet bör vid beredningen av betänkandet Märk – värdig jämställdhet (SOU 2002:30) beakta möjligheten till en jämställdhets- eller kvalitetsmärkning. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

7 Konsumentvägledning

Drygt 100 000 konsumenter fick under 2008 hjälp av kommunernas konsumentvägledare.⁴ Den lokala konsumentvägledningens uppgift är att hjälpa dem som behöver ett extra stöd för att hävda sin rätt som konsument inför ett köp eller när någon vara eller tjänst ska reklameras. En lika viktig del av konsumentvägledarnas arbete är att sprida information om lagar och regler till allmänhet, skolor och företag. Att ett sådant förebyggande arbete bedrivs kontinuerligt är något som både den enskilda konsumenten, näringsidkaren och samhället vinner på. Enligt en konsumentundersökning beställd av Jordbruksdepartementet är den kommunala konsumentvägledningen samhällsekonomiskt lönsam (Ds 2004:51 s. 113, prop. 2005/06:105 s. 45).

7.1 Konsumentvägledare till kommunerna

För att kunna ställa krav på varor och tjänster är det viktigt att ha kännedom om vilka rättigheter man har som konsument. Trots att denna tjänst både är kostnadseffektiv och efterfrågad saknas den fortfarande i 21 kommuner. Sämst är läget i Stockholm där åtta av 26 kommuner helt saknar konsumentverksamhet, vilket innebär att 15 procent av stockholmarna, drygt 300 000 personer, inte har någon konsumentvägledare att vända sig till.⁵

De vanligaste frågorna hos en kommunal konsumentvägledare är boende, bil, telefoni och Internet, hemelektronik och hushållsprodukter. En annan viktig funktion är rådgivning inom ekonomi. Eftersom verksamheten är frivillig varierar den därför mellan de olika kommunerna när det gäller innehåll, omfattning och organisation.

⁴ Konsumentverket rapport 2009:11, *Kommunernas konsumentvägledning – en lägesrapport 2009*, s. 23.

⁵ Konsumentverket rapport 2009:11, *Kommunernas konsumentvägledning – en lägesrapport 2009*, s. 13.

Fel! Okänt namn på

Under de senaste åren har åtgärder i form av engångssatsningar och utvecklingsprojekt vidtagits för att stärka den lokala konsumentrådgivningen (prop. 2005/06:105 s. 45). Dessa initiativ är lovvärda men enligt Vänsterpartiets uppfattning krävs det mer långsiktiga satsningar för att utveckla en konsumentvägledning som kan komma alla konsumenter till godo. Vänsterpartiet anser att det är viktigt att den kommunala konsumentvägledningen får möjligheter att arbeta uppsökande för att på så sätt kunna nå de mest ekonomiskt utsatta hushållen som har det största behovet av rådgivning.

Konsumentvägledningens arbete är av stor vikt eftersom det tillsammans med den kommunala budget- och skuldrådgivningens insatser kan förebygga att människor fastnar i livslånga skuldfällor. De borgerliga partierna är dock av den uppfattningen att det bör vara upp till varje kommun att bestämma om konsumentvägledning ska erbjudas eller inte.

För att garantera alla människor tillgång till konsumentvägledning vill Vänsterpartiet genom en lagändring, i kombination med ett riktat stöd till kommunerna som administreras av Konsumentverket, göra konsumentvägledning till ett obligatorium för kommunerna.

Konsumentverket bör få i uppdrag att samordna konsumentvägledningen i kommunerna samt fördela anslagen. En lagreglering är nödvändig för att vi ska kunna garantera alla människors tillgång till en god konsumentvägledning. Vänsterpartiet begär därför att regeringen lägger fram förslag till lagstiftning som innebär att kommunerna blir skyldiga att tillhandahålla konsumentvägledare.

7.2 Kilen

Konsumentinstitutet Läkemedel och Hälsa (Kilen) grundades 1992. Syftet med verksamheten är att ge råd, stöd och behandling för människor drabbade av läkemedelsberoende och andra biverkningar samt att sprida kunskaper om läkemedel och läkemedelsbiverkningar. Dessvärre har den borgerliga regeringen valt att dra in Kilens anslag vilket drabbat verksamheten negativt.

Kilens arbete är särskilt betydelsefullt i vårt moderna samhälle där läkemedelsindustrin satsar enorma belopp på reklam för att försöka få oss att konsumera mer läkemedel. Det behövs oberoende röster så att det inte enbart blir det kommersiella intresset som styr läkemedelsanvändningen.

Vänsterpartiet föreslår därför att Kilens verksamhet ska införlivas i Konsumentverket. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

8 Livsvillkoren för överskuldssatta människor

Sveriges djupa lågkonjunktur, med bland annat en kärvare arbetsmarknad, ökar nu de ekonomiska problemen för många människor. Redan under 2008 slog antalet ansökningar för obetalda skulder, så kallat betalningsföreläggande, till kronofogden alla rekord och passerade miljonsträcket för första

Fel! Okänt namn på

gången. Sedan det sista kvartalet 2008 har kronofogden sett en stor ökning av dessa ärenden.⁶ Det är tydliga siffror på att allt fler människor har svårt att betala sina räkningar.

Enligt kronofogdens rapport 2008:1, *Alla vill göra rätt för sig*, är minst 400 000 personer överskulsatta. Överskulsatt, enligt kronofogdens definition, är den som själv upplever sig ha ständigt återkommande problem med att inte kunna betala sina räkningar. Det handlar ofta om personer som inte har förmått att betala sina räkningar till följd av oförutsebara händelser som arbetslöshet, sjukdom, konkurs, skilsmässa eller dödsfall i familjen etc. Främst är det hushåll som saknar ekonomiska marginaler som hamnar i skuldfällan, en tydlig klassfråga. Ofta är det personer som tidigare varit näringsidkare som råkar illa ut.

Konsumtionskrediter är en vanlig orsak till överskulsättning. Många kreditinstitut beviljar snabba lån med mycket höga räntor t.ex. telefonlån och kontokrediter. Många överskulsatta har även offentligrättsliga skulder som t.ex. obetalda fordringar på underhållsstöd. Den senaste metoden för att få människor att låna mer är s.k. sms-lån där kreditinstituten använder sig av en mycket aggressiv marknadsföring.

Många av de personer som finns i kronofogdens register torde vara, eller löpa stor risk för att bli, s.k. evighetsgäldenärer som inte under överskådlig tid kommer att kunna bli skuldfria. Det handlar om personer som antingen varit föremål för löneutmätning under ett flertal år utan att skuldbördan egentligen minskat eller personer som ständigt återkommer som gäldenärer hos kronofogdemyndigheterna. Visserligen finns det möjlighet att ansöka om skuldsanering (enligt lag 1994:334) men det är långt ifrån alla gäldenärer som uppfyller de villkor som gäller för att ansökan ska beviljas. Enligt skuldsaneringslagen ska gäldenärens insolvens i princip aldrig beräknas kunna upphöra för att skuldsanering ska beviljas.

Kraven är mycket högt ställda. En övermäktig skuldbörda och en livslång indrivning innebär ofta att gäldenären tappar vilja och förmåga att sköta även andra förpliktelser. Överskulsättningen leder till en ond cirkel där den skuldsatta personen får svårt att t.ex. teckna ett hyreskontrakt eller att skaffa telefonabonnemang. För en ung människa på väg ut i vuxenlivet är detta direkt förödande. En evighetsgäldenär saknar möjlighet att delta i samhället på samma villkor som personer som inte är överskulsatta.

Överskulsättning leder till ökad risk för social utslagning. I såväl internationell som nationell forskning har man sedan länge kunnat etablera säkra samband mellan fattigdom och psykisk och fysisk ohälsa samt ökad dödlighet. Generellt sett har överskulsatta cirka 35 procent lägre hälsovärden än normalbefolkningen.⁷

Vänsterpartiet är av uppfattningen att varje människa har ansvar för sin ekonomi och sina skulder. De allra flesta överskulsatta människor vill göra rätt för sig men får i dag dessvärre inte den möjligheten av samhället. Det

⁶ Kronofogden, pressmeddelande 2009-02-23.

⁷ Kronofogden, Rapport 2008:1, *Alla vill göra rätt för sig*, s. 5.

Fel! Okänt namn på

visar på en cynisk människosyn att tro att människor struntar i att betala sina räkningar för skojs skull eller av ren lättja. Varje människas personliga ansvar för sina skulder måste balanseras med skärpta krav på kreditinstituten. Det är orimligt att marknaden ska slippa ta ansvar för det utanförskap som den ökande överskuldssättningen skapar.

Ytterst är det alltid riksdagens och statens ansvar att skärpa lagstiftningen för att komma till rätta med den problematik som överskuldssättningen för med sig både för samhället och enskilda individer. Det är lagstiftarens ansvar att förebygga skuldfällor. Vi befarar att konsekvensen av den av regeringen förda politiken på en rad områden kommer att bli ökad överskuldssättning och ett ökat utanförskap.

Vänsterpartiet anser därför att det är angeläget att regeringen snarast tar itu med de stora problem som överskuldssättningen orsakar. Vi presenterar nedan ett antal förslag som syftar till att ge de personer som fastnat i skuldfällor en chans att bli skuldfria.

8.1 Sms-lån och kreditprövning

Den nuvarande djupa lågkonjunkturen får sms-lånen att öka. Enligt kronofogden ökar antalet ansökningar om obetalda skulder med denna kreditform som grund med 35 procent under det första halvåret 2009, jämfört med samma period förra året, till över 23 000 ansökningar. Två tydliga tendenser syns i kronofogdens statistik över de senaste åren. Dels ökar antalet obetalda sms-lån oavbrutet, dels är det unga vuxna i åldersgruppen 18–35 år som är klart överrepresenterade. Deras andel av de obetalda skulderna är fortfarande över 50 procent. Men den största ökningen syns i åldersgrupperna 35–65 år där sms-skulderna har ökat med hela 46 procent.⁸

Den främsta ökningen skedde under hösten 2008 då även finanskrisens verkningar började märkas på allvar. Hos kronofogden har man även märkt en förändring i varför människor tar sms-lån. Tidigare togs lånen av unga för att finansiera deras konsumtion, nu börjar allt fler ta lånen för att få ekonomin att gå ihop. Många tar lån för att betala andra räkningar och tidigare lån. Kronofogden har även dragit slutsatsen att sms-lånen främst riktar sig till grupper av människor som redan är ekonomiskt utsatta.⁹

Kronofogdens egna rapporter visar att Vänsterpartiet haft rätt i sina farhågor när det gäller skuldsättning kopplad till sms-lån. Sms-lånen är lättillgängliga, anonyma och snabba. Denna typ av snabb lån går också att ta via Internet eller telefon. Inom ett par minuter kan en person som sedan tidigare har betalningsanmärkningar få tusentals kronor insatta på sitt bankkonto. Pengar som många låntagare sedan har svårt att betala tillbaka. Någon ordentlig kreditprövning görs inte. Finansinspektionen saknar även möjlighet att utöva tillsyn fullt ut över de låneinstitut som erbjuder sms-lån.

⁸ Kronofogden, pressmeddelande 2009-08-19.

⁹ DN, 2008-12-10.

Även Konsumentverket har uppmärksammat att det främst är personer med dålig ekonomi som lockas att ta sms-lån – på grund av bristande kreditprövning har människor med dålig ekonomi möjlighet att ta lån hos flera olika långivare på samma gång utan att övriga långivare vet att personens betalningsförmåga har minskat. Konsumentverket föreslår därför att kreditprövning ska göras för alla lån, även för sms-lån.¹⁰

Eftersom även mindre krediter, som t.ex. sms-lån, kan leda till överskuld-sättning så anser Vänsterpartiet att kreditprövning ska göras för alla lån, även sms-lån. Det är inte rimligt att kreditinstitut ska bereda sig vinning genom att bevilja krediter med oskäligen villkor utan att ta ansvar för att låntagaren också har ekonomiska förutsättningar att göra rätt för sig.

Regeringen bör snarast lägga fram förslag till ändring i lagstiftning som innebär att sms-lån och andra snabb lån utan kreditprövning förbjuds, samt att kreditprövning ska göras för alla lån. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

8.2 Absolut preskriptionstid

Enligt 2 § preskriptionslagen (1981:130) preskriberas en fordran tio år efter tillkomsten om inte preskriptionen avbryts innan dess. Preskriptionstiden för s.k. konsumentfordringar är tre år. Av 5 § framgår dock att preskriptionen kan avbrytas bl.a. genom att gäldenären själv betalar ränta eller amortering eller på något annat sätt erkänner fordringen gentemot borgenären.

Vidare kan borgenären avbryta preskriptionen genom att skicka betalningspåminnelser eller andra skriftliga krav till gäldenären. Om borgenären väljer att väcka talan mot gäldenären eller att åberopa fordringen mot gäldenären i någon annan ordning så leder även detta till preskriptionsavbrott. Efter avbrottet börjar en ny preskriptionstid att löpa. Detta innebär i praktiken att det i de allra flesta fall aldrig kommer att ske någon preskription av civilrättsliga fordringar. Följden blir att en skuld kan indrivnas under gäldenärens hela livstid.

Skatteverket har i sin skrivelse *Evighetsgäldenärer*, 2004-12-29, föreslagit ett antal åtgärder som skulle kunna minska antalet evighetsgäldenärer. Verket föreslår bland annat att preskriptionsreglerna för civilrättsliga fordringar ges en liknande utformning som för det allmännas fordringar, d.v.s. en absolut preskription efter en viss tid som huvudregel.

2007 års Insolvensutredning har i sitt delbetänkande, *Vägen tillbaka för överskuld satta*, SOU 2008:82, föreslagit lättnader i skuldsaneringslagen, vilket är ett steg i rätt riktning för att förbättra de skuldsattas situation. Utredaren har däremot inte ansett det aktuellt att i nuläget föreslå regelverk för absolut preskription av civilrättsliga fordringar eller en regel om att preskription ska beaktas självmant av kronofogden.

¹⁰ Konsumentverket, pressmeddelande 2007-12-28.

Fel! Okänt namn på

Vänsterpartiet anser att det är angeläget att personer som blivit s.k. evighetsgäldenärer ges möjlighet att leva ett skuldfritt liv. Dagens skuldsaneringslag är otillräcklig. Det är inte rimligt att människor ska bli utsatta för livslång utmätning av en skuld som hela tiden växer till följd av nytillkomna avgifter och räntepåslag. Genom att införa en absolut preskriptionstid för civilrättsliga fordringar tvingas kreditinstituten att ta ansvar för att kontrollera att låntagaren redan vid avtalstillfället har en verklig betalningsförmåga. I Finland tillämpar man sedan 2004 en modell där en skuld slutgiltigt preskriberas 15 år efter att en lagakraftvunnen dom meddelats beträffande skulden. Därefter får skulden inte längre indrivas.

Vi anser att liknande ändringar snarast bör göras i den svenska lagstiftningen. Regeringen bör omgående lägga fram förslag till lagändringar i preskriptionslagen som innebär att en absolut preskriptionstid för civilrättsliga fordringar gentemot privatpersoner införs. Detta bör riksdagen begära av regeringen.

8.3 Prövning om en fordran är preskriberad

Det förekommer att borgenärer, vanligtvis inkassobolag, söker verkställighet hos kronofogden på mycket gamla exekutionstitlar. Enligt gällande regler i utsökningsbalken måste gäldenären själv göra en s.k. preskriptionsinvändning för att Kronofogdemyndigheten ska kunna pröva frågan om fordran är preskriberad.

Vi anser i likhet med Skatteverket, skrivelse *Evighetsgäldenärer*, 2004-12-29, att det i stället bör ankomma på den borgenär som ansöker om verkställighet att visa att en fordran fortfarande är levande innan kronofogden prövar yrkandet. Regeringen bör därför återkomma med förslag till lagstiftning som innebär att kronofogden självmant ska kunna pröva frågan om fordran som omfattas av en ansökan om verkställighet är preskriberad. Detta bör riksdagen begära av regeringen.

8.4 Räntetak

Enligt gällande räntelag (1975:635) råder avtalsfrihet när det gäller t.ex. dröjsmålsränta för konsumtionskrediter. Skuldbördan som s.k. evighetsgäldenärer dras med består ofta av förfallna räntor. Ränteskulden är många gånger så stor att gäldenären aldrig hinner börja betala av den ursprungliga kapitalskulden. Kreditgivare erbjuder ofta lån som är räntefria under en viss period. Om låntagaren inte betalar krediten under denna period övergår dock den totala krediten till att börja löpa med en i många fall oskäligt hög ränta.

Konsumentverket har i sin undersökning noterat att kreditgivarna i samband med utskick av inbetalningskort ofta försöker locka låntagaren att öka sin kredit och att förlänga återbetalningstiden, vilket medför att krediten upphör att vara räntefri (Konsumentverket, PM 2003:04). I Finland finns sedan juli 2002 en tvingande bestämmelse avseende konsumtionskrediter och kredi-

ter för bostadsfinansiering som innebär att dröjsmålsräntan inte får överstiga Europeiska centralbankens styrränta med ett tillägg på två procentenheter.

Med en begränsning av dröjsmålsräntan skulle skuldbördan kunna bli mer hanterlig för de gäldenärer som i dagsläget inte har möjlighet att betala av kapitalskulden. Regeringen bör därför återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som innebär att det införs ett tak för högsta tillåtna räntesats när det gäller konsumtionskrediter. Detta bör riksdagen begära av regeringen.

8.5 Betalningsanmärkningar

En uppgift om en skuld som är obetald eller inte har betalats i tid kan leda till en s.k. betalningsanmärkning hos Upplysningscentralen, UC. Betalningsanmärkningar på privatpersoner finns kvar i UC:s register i tre år. Avgörande för om betalningsanmärkningen finns kvar är bl.a. om och när skulden betalats och om kronofogden har hunnit fatta beslut i ärendet eller inte. Den som drabbas av en betalningsanmärkning kan inte teckna hyreskontrakt, skaffa ett telefonabonnemang eller handla något på avbetalning under tre års tid. Det spelar ingen roll att skulden har reglerats.

Det är inte ovanligt att en person hamnar i UC:s register p.g.a. en försent inbetald räkning. Vidare är det inte ovanligt att människor får betalningsanmärkningar på felaktiga grunder och att de har små eller inga möjligheter att rätta den felaktiga uppgiften. Regeringen bör därför återkomma med förslag till ändring i lagstiftning som innebär att betalningsanmärkningar för privatpersoner kvarstår i ett år i stället för tre år samt att betalningsanmärkningar som registrerats felaktigt blir lättare att radera ur UC:s register. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

8.6 Utsökningsbalken

I utsökningsbalken (UB) regleras frågor om utmätning m.m. Den förra regeringen hade för avsikt att göra en översyn av UB men hann aldrig påbörja arbetet. Vi anser att det är angeläget att UB ses över i sin helhet men främst reglerna om vilka tillgångar en gäldenär får undanta från utmätning enligt 6 kap UB.

Många överskuldssatta män och kvinnor och deras barn lever under långa perioder i praktiken på belopp som ligger i närheten av eller understiger existensminimum. Vidare är vi djupt oroade över vilka konsekvenser som den borgerliga regeringens lagändring om ökad självfinansiering av a-kassan får för personer som redan är överskuldssatta eller lever på marginalen. Förbehållsbeloppet bör ökas för att bl.a. möjliggöra för människor att kunna betala sina a-kasseavgifter.

Regeringen bör tillsätta en utredning som gör en översyn av reglerna i utsökningsbalken. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

Fel! Okänt namn

8.7 Förenklat utmättningsförfarande för bostad

Den 1 januari 2008 trädde en ny lag i kraft om förenklat utmättningsförfarande, i enlighet med regeringens proposition 2006/07:34 *Förenklat utmättningsförfarande*. I dag gör därför kronofogden en fullständig undersökning i alla indrivningsärenden. Det innebär att den skuldsattes samtliga tillgångar, även fastigheter och lös egendom, kan ingå i undersökningen. Även gäldenärens bostad ingår alltså numera för eventuell utmätning, d.v.s. försäljning, i alla indrivningsärenden. Detta oberoende av hur liten skulden är. Enligt kronofogden själv är det den ”största förändringen som påverkat Kronofogdens arbete på många år”¹¹.

Frågan är dock var gränsen för samhällsnytta går. Enligt en artikel i tidningen Metro den 12 augusti 2009 finns det för närvarande 34 gäldenärer med skulder under 10 000 där kronofogden beslutat att utmäta bostaden, med andra ord sälja den. Den av dessa gäldenärer som har lägst skuld är skyldig 256 kronor.

Vänsterpartiet tycker att det är fullständigt orimligt att gäldenärer riskerar att bli hemlösa för skulder i den storleksordningen. Vi anser att någon form av skälighetsprövning bör göras mellan skuldens storlek och utmätning av gäldenärens bostad. De negativa konsekvenserna av denna förändring, att gäldenärer avhyses från sina bostäder för relativt små skuldbelopp om gäldenären inte kan betala sina skulder inom tre månader, den praxis som utarbetats, måste rättas till.

Regeringen bör därför snarast återkomma till riksdagen med förslag till lagändring som innebär att de lagändringar som genomfördes genom regeringens proposition 2006/07:34 *Förenklat utmättningsförfarande* förändras i enlighet med motionen. Detta bör riksdagen begära av regeringen.

8.8 Förbehållsbeloppet vid utmätning

Numera ligger nivån på förbehållsbeloppet, d.v.s. den del av inkomsten som inte får tas i anspråk vid utmätning, vid löneutmätning under gränsen för socialbidrag. Det beror bl.a. på att normalbeloppet, som förbehållsbeloppet baseras på, räknas upp med konsumentprisindex, KPI, och att de kostnader som anses ingå i normalbeloppet inte ingår vid fastställandet av KPI. Vid 1996 års reform av utsökningsbalken var en av utgångspunkterna när förbehållsbeloppets storlek lades fast, att det skulle ligga på en högre nivå än normen för socialbidrag. Orsaken till det är att riksnormen för socialbidrag är avpassad för ett kortvarigt biståndsbehov medan löneutmätning relativt ofta pågår under lång tid.

Även kronofogden har analyserat detta problem och föreslår därför i sin rapport 2009:3, *Förenklade regler vid löneutmätning*, en förändring i beräkningen av förbehållsbeloppet.

¹¹ Kronofogden, pressmeddelande 2008-07-11.

Nivån på förbehållsbeloppet är oerhört viktigt för de drygt 120 000 gäldenärer som är föremål för löneutmätning. Naturligtvis berörs deras familjer och därigenom många barn av dessa regler. I syfte att minska gruppen fattiga med arbete måste förbehållsbeloppet, enligt vår mening, överstiga nivån för socialbidrag och rimligtvis nå upp till Konsumentverkets beräkningar över skäliga levnadskostnader. Därför bör regeringen snarast göra en översyn av förbehållsbeloppet och återkomma till riksdagen med lagförslag som innebär att beloppet höjs. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

Därutöver anser vi att regeringen bör specificera vilka kostnader som ska anses ingå i normalbeloppet, genom att ändra i utsökningsförordningen. En sådan ändring skulle göra det möjligt att i större utsträckning än idag medge tillägg för andra nödvändiga kostnader som exempelvis tandvård, hemförsäkring, a-kassa, fackföreningsavgift, resor till studieort, umgängesresor för barn med dubbelt boende samt behov av bil. Regeringen bör därför ta initiativ till att specificera vilka kostnader som ska anses ingå i normalbeloppet. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

8.9 Barn som växer upp i fattigdom

Enligt artikel 27 i konventionen om barnets rättigheter ska staten tillförsäkra alla barn en skälig levnadsstandard. Så sker dessvärre inte i Sverige idag. Det saknas t.ex. tillgänglig statistik för hur många barn som växer upp i fattigdom till följd av att föräldrarna är föremål för utmätning. Vi anser att det är av stor vikt att bekämpa barnfattigdomen eftersom barn som växer upp i utanförskap riskerar att få en betydligt sämre start i livet än andra barn. Riksdagen saknar i dag kunskap om hur många barn som växer upp med föräldrar som är föremål för utmätning. Denna kunskap måste vi erövra så att vi kan vidta åtgärder.

Regeringen bör därför tillsätta en utredning i syfte att ta reda på hur många barn som växer upp med föräldrar som är föremål för utmätning. Utredaren bör även komma med förslag till åtgärder för att förbättra livssituationen för dessa barn.

Regeringen bör även ge kronofogden i uppgift att i sin statistik alltid redovisa antalet barn som lever med föräldrar som är föremål för utmätning. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

8.10 Föräldrars förmyndarskap

Föräldrabalkens regler om förmyndarskap reformerades år 1995. Utredningen SOU 2004:112 *Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna* bedömde att reformen i huvudsak har utfallit väl. Samtidigt föreslog utredningen vissa ändringar med anledning av att risken har ökat för att underårigas berättigade intressen kommer i kläm till följd av att föräldrarna i sin förvaltning numera har en större frihet att agera och dessutom står under mindre kontroll. Vad som kan hända är bl.a. att föräldrar förbrukar barnets tillgångar för egen räkning, företar äventyrliga spekulationer med barnets medel eller på

Fel! Okänt namn på

ett eller annat sätt sätter barnet i skuld. Även om det är svårt att precisera missbruket i siffror finns det enligt utredningen inte skäl att tro att det har någon alarmerande omfattning. Utredningen anser att en återgång till den tidigare ordningen med komplicerade redovisnings- och kontrollregler är utesluten men att vissa begränsande åtgärder bör vidtas för att skärpa kontrollen över föräldraförvaltningarna.

I propositionen Förmyndarskapsrättsliga frågor (2007/2008:150) föreslog regeringen vissa ändringar i syfte att minska risken för missbruk av barns tillgångar och stärka det allmännas tillsyn. För att skydda barn mot risken att behöva gå in i vuxenlivet med skulder föreslås att föräldrar inte ska kunna handla så att barn sätts i skuld om inte överförmyndaren har lämnat sitt samtycke till det. Användningen av spärrade bankkonton – konton som föräldrarna inte kan disponera utan överförmyndarens tillstånd – ska utökas. Överförmyndaren ska ges möjlighet att också spärra vissa finansiella tillgångar såsom aktier och fondandelar. Motsvarande förslag lämnas när det gäller gode män och förvaltare.

Vänsterpartiet anser att lagstiftningen måste ändras så att barns skuldsättning förhindras. Vi stödjer propositionens förslag som går i den riktningen (se vår motion till riksdagen med anledning av prop. 2007/08:150 Förmyndarskapsrättsliga frågor). Regeringen bör återkomma med en utvärdering av hur åtgärderna i propositionen Förmyndarskapsrättsliga frågor har inverkat på barns skuldsättning och om det är nödvändigt att vidta ytterligare åtgärder för att förhindra barns skuldsättning. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Dessutom anser Vänsterpartiet att det krävs ett yttersta skyddsnät i form av en ersättning som kan gottgöra den enskilde för skador som ställföreträdaren vållar henne eller honom. Det förekommer fall där ställföreträdare förskingrat huvudmannens medel utan att den drabbade har fått någon ersättning. Den skada som en ställföreträdare kan vålla den enskilde är så allvarlig att den motiverar att det införs bestämmelser om skadeståndsansvar för kommunerna. Vänsterpartiet föreslår därför en lagändring, i enlighet med utredningen SOU 2004:112 *Frågor om förmyndare och ställföreträdare för vuxna* om skadeståndsansvar för kommunen. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

8.11 Stopp för skuldsättning av barn

Tretton av 21 landsting och regioner skuldsätter barn, visar en enkät som Barnombudsmannen har genomfört, vilket visar att åtgärderna i regeringens proposition 2007/08:150, Förmyndarskapsrättsliga frågor, är långt ifrån tillräckliga. Barnombudsmannens enkät visar att 12 000 barn har skulder till landsting och regioner. Sex landsting och regioner kräver barnet på betalning efter att han eller hon har fyllt 18 år, och sex landsting och regioner sätter

Fel! Okänt namn på

ärenden på långtidsbevakning.¹² Enligt Datainspektionens rapport 2008:2, *Skuldsatta barn. Hanteringen av underåriga gäldenärer hos inkassoombuden*, finns det drygt 79 500 pågående kravärenden mot personer som var underåriga då skulden uppkom. 63 000 av ärendena rör barn och ungdomar som fortfarande är underåriga. Barnens skulder är både av privaträttslig och offentlighetsrättslig karaktär, men de offentlighetsrättsliga fordringarna tycks utgöra en mycket stor del av fordringarna mot barn, enligt Datainspektionen. Det rör sig bland annat om debitering av avgifter på grund av uteblivna besök för tand- och sjukvård. Barnombudsmannen och kronofogden har med anledning av detta skickat en gemensam skrivelse till regeringen.¹³

Enligt FN:s konvention om barnens rättigheter är det föräldrarna som ska ha det fulla ansvaret för barnen. Vuxna ska se till att barnens bästa alltid ska vara vägledande. Barn har som regel inte beslutanderätten över sina egna tillgångar, därför bör barn heller inte kunna drabbas av skulder som de inte kan betala. Allt fler barn och ungdomar får betalningsanmärkningar och hamnar i kronofogdens register. Det är inte ovanligt att föräldrarna överför skulder på sina barn av olika anledningar, men barn kan själva skaffa sig skulder, t.ex. genom mobiltjänster som ringsignaler och spel, se vidare under rubriken Reklam riktad till barn. Det som är gemensamt är att det är de vuxna som har ansvaret för barnens skulder. Det borde finnas lagar som reglerar skuldsättning av barn så att det i alla lägen är omöjligt. Konsekvenserna för barnen kan vara att inte kunna teckna hyresavtal, teleabonnemang eller att låna pengar när de väl blir vuxna.

Regeringen bör återkomma med förslag till lagändring som tydliggör att det är föräldrarna som har det fulla ansvaret för barn och därmed det fulla ansvaret för barnets utgifter. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

Förutom en ny lagstiftning där det tydligt framgår att det är vårdnadshavaren som är ansvarig för avgifter för barns och ungdomars vård, anser Vänsterpartiet att det är nödvändigt att lösa de skulder som i dag redan uppkommit eftersom lagstiftning inte verkar retroaktivt. Datainspektionens kartläggning visar omfattningen på problemet med drygt 79 500 pågående kravärenden mot personer som var underåriga då skulden uppkom.¹⁴ Att fortfarande hela tretton av 21 landsting och regioner skuldsätter barn visar att regeringens åtgärder hitintills inte räcker, utan att landsting och regioner låter barn ärva skulder när det fyller 18 år.

Vänsterpartiet anser att inga barn ska behöva påbörja sitt vuxna liv med skulder. Ofta känner barn inte till att de har en skuld förrän de fyller 18 år. De går då ut i vuxenlivet med en dålig ekonomi från start. Det är djupt orättvist. Regeringen bör ta upp förhandlingar med Sveriges Kommuner och Landsting

¹² Barnombudsmannens skrivelse 2009-03-06, *Landstingens och regionernas skuldsättning av barn*.

¹³ Barnombudsmannens skrivelse 2009-03-06, Dnr 9.2:0189/09, *Landstingens och regionernas skuldsättning av barn*.

¹⁴ Datainspektionens rapport 2008:2, *Skuldsatta barn. Hanteringen av underåriga gäldenärer hos inkassoombuden*.

Fel! Okänt namn på

i syfte att alla kommuner, landsting och regioner avskriver skulder till barn för att förhindra att barn ärver skulder när de fyller 18 år. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

8.12 Saneringslån och sociala lån

I Finland kan den s.k. Garantistiftelsen lämna borgen åt en överskuldssatt privatperson för att hon eller han ska få ett nytt banklån och kunna betala av sina gamla skulder. Gälldenären ska efter att borgensåtagandet lämnas fullgöra sina förpliktelser gentemot banken som beviljat lånet. Om detta inte sker, inträder stiftelsen som borgensman. Målet med Garantistiftelsens verksamhet är även förebyggande. Borgen kan beviljas för att en kredittagare t.ex. ska kunna finansiera diverse inköp till bostaden med ett vanligt banklån. Låntagaren behöver på så vis inte teckna ett kreditavtal till oskäligen villkor varpå ytterligare överskuldssättning undviks.

Syftet är att låntagaren ska få ekonomin i balans och få ett slut på skuldcirkeln. Av Finansinspektionens allmänna råd framgår att en kreditgivare bör vara restriktiv med att bevilja lån för sanering av tidigare skulder. Möjligheterna för en överskuldssatt person att på egen hand skaffa sig ett lån till bra villkor för att sanera sin ekonomi är därför begränsad. Genom att personer med hyresskulder ges en möjlighet att teckna s.k. saneringslån torde antalet vräkningar minska. Överskuldssatta människor skulle få möjlighet att leva ett värdigare liv med allt vad det innebär i form av minskat psykiskt lidande och minskad social utslagning och hemlöshet. Vänsterpartiets förslag är därför att kronofogden får i uppdrag att hantera en sådan saneringslåneverksamhet.

För att förebygga överskuldssättning och för att främja ett hushålls förmåga att klara sin ekonomi har Finland, Holland, Irland och England infört s.k. sociala lån. Sociala lån kan beviljas en person som p.g.a. små inkomster och tillgångar inte annars kan få en kredit till rimliga villkor. Vid låneansökan görs en bedömning av låntagarens förmåga att betala tillbaka lånet varvid hänsyn tas till låntagarens nuvarande och framtida inkomster samt ålder, utgifter och skulder. Ett socialt lån ska inte ersätta socialbidrag och en person som ligger under socialbidragsnormen ska därför inte beviljas lån.

I Holland drivs socialbankerna som icke vinstdrivande organisationer och utgör en del av det kommunala socialväsendet. I Finland är den vanligaste orsaken till att en person ansöker om ett socialt lån att få ekonomin under kontroll genom att betala av gamla skulder. Av krediterna beviljas ca 65 % för skötsel av skulder och 35 % för bl.a. inköp av hushållsmaskiner och betalning av hyresskulder (Konsumentverket, PM 2003:04). Förslagsvis kan kronofogden även få i uppdrag att administrera en verksamhet med sociala lån.

Regeringen bör tillsätta en utredning som ser över möjligheterna för ett statligt kreditinstitut att erbjuda sociala lån samt ta fram förslag till lagstiftning om ett statligt kreditinstitut som erbjuder saneringslån. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

8.13 Inkassobolagens verksamhet

Datainspektionen utövar tillsyn över inkassoverksamheten som ska bedrivas enligt god inkassosed (4 § lag 1974:182). Detta innebär bl.a. att gäldenären inte får vållas onödigt skada eller olägenhet eller utsättas för otillbörlig påtryckning eller annan otillbörlig inkassoåtgärd.

Trots det har inkassobolagen under senare år tillämpat en alltmer aggressiv indrivningsmetod (Konsumentverket, PM 2003:04). Gäldenärens möjlighet att betala av sin skuld har förkortats, indrivningsförsöken pågår under längre tid då fodringar säljs vidare från bolag till bolag, och även små belopp krävs in. Gäldenären är skyldig att utge ersättning för skriftliga betalningspåminnelser och kravbrev (lag 1981:739). En från början liten skuld kan således under inkassobolagens indrivningsförsök växa sig orimligt stor.

En gäldenär kan krävas på ersättning trots att den ursprungliga skulden betalats om fordringsägaren vill ha ersättning för kostnader som uppstått i samband med indrivningen. Vid ansökan om betalningsföreläggande hos KFM tillkommer ytterligare kostnader som drabbar gäldenären. Regeringen bör därför tillsätta en utredning med uppdrag att göra en översyn av inkassobolagens verksamhet samt lägga fram förslag till ändring i lagstiftning i syfte att strama upp inkassoverksamheten. Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

8.14 Rätt till boende trots betalningsanmärkning

Rätten till boende är bland annat fastlagd i FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna, artikel 25.1. För oss i Vänsterpartiet är bostaden en social rättighet. Med det menar vi att alla människor ska ges likvärdiga möjligheter att leva i goda bostäder i bra miljöer till rimliga kostnader. Vid sidan av utbildning, arbete, vård och omsorg utgör bostaden grunden för människors möjligheter att förverkliga sina livsprojekt. Att vara utan bostad är att vara berövad rätten till ett fullgott liv.

I dag är det svårt för att inte säga omöjligt att teckna ett hyreskontrakt om man har en betalningsanmärkning. Detta även om betalningsanmärkningen inte är hänförlig till en hyresskuld som den sökande har till bostadsbolaget.

Vänsterpartiet anser därför att allmännyttiga bostadsföretag inte ska kunna neka människor ett hyreskontrakt på grund av betalningsanmärkningar som inte är kopplade till en hyresskuld som den sökande har till företaget. Därför bör regeringen återkomma med förslag till lagändring som omöjliggör för allmännyttiga bostadsföretag att neka människor hyreskontrakt p.g.a. betalningsanmärkningar som inte är hänförliga till en hyresskuld som den sökande har till företaget. Detta bör riksdagen tillkännage för regeringen som sin mening.

Fel! Okänt namn på

Stockholm den 29 september 2009

Egon Frid (v)

Marianne Berg (v)

Josefin Brink (v)

LiseLotte Olsson (v)

Torbjörn Björlund (v)

Kalle Larsson (v)